POLÍTICA I PARTICIPACIÓ | | Actualitzat el 23/10/2019 a les 16:10

Postmodernisme contra la democràcia

El postmodernisme, lluny de ser una manera de pensar innòcua, és un potent dissolvent intel·lectual de l'acció política democràtica. És, en síntesi, molt refractari al realisme, o directament antirealista

Segons Foucault, les relacions de poder constitueixen l'eix de regulació intemporal de les interaccions socials. | Martí Albesa.

Darrerament el mot *postmodernisme* torna a proliferar. Generalment per designar un fet, una cosa o un esdeveniment amb irònica crítica, com dient que és vacu o eteri allò que passa a ser qualificat de postmodern; és a dir, que és un simulacre, que no és ben bé real. O, també, quan afirmem que lliurar trifulgues polítiques exclusivament en base a relats és una cosa massa intangible i excessivament autònoma dels fets concrets, això és, postmoderna. En fi, en el debat polític es parla poc precisament de "coses" postmodernes i per regla general de forma pejorativa.

El fet, però, és que **el postmodernisme** és una manera de pensar les societats contemporànies que pren cos com a corrent filosòfica específica del darrer terç del segle XX. I el cas és que, **lluny de ser una manera de pensar innòcua, és un potent dissolvent intel·lectual de l'acció política democràtica** perquè té per efecte liquidar el potencial emancipador del coneixement i l'avenç de la democràcia; perquè **és, en síntesi, molt refractari al realisme o directament antirealista**. Anem a pams.

Un bitllet de 10? val 10? perquè el conjunt de la societat creu en el valor del diner. Foto: Pixabay/Pexels.

Definim realisme: es tracta d'una perspectiva analítica que cerca conèixer els fets tan naturals com socials que conformen l'univers que resumidament denominem *realitat*, un conjunt demostrable de fets.

La pràctica política democràtica depèn del fet que arreli en fets i hi reflexioni; esdevindria impossible o ineficaç sense l'anàlisi objectiva de la situació en què es desenvolupa. Perquè: u, qualsevol actor polític que pretengui assolir alguna mena d'èxit ha de conèixer de quina situació parteix, quin és el problema que s'aboca a resoldre o quin objectiu pretén assolir; dos, en qualsevol procés polític, els actors que hi actuen resten obligats a relacionar-se entre ells en el marc d'un sistema de correlació de forces desigual. Tant els problemes objecte d'intervenció com el sistema de correlació de forces amb què l'acció política ha de bregar no són producte exclusiu de la voluntat o d'una sèrie de creences dels actors polítics, sinó que són fets objectivables sobre els quals aquests intervenen sistemàticament. La desigualtat o el canvi climàtic, i la relació d'oposicions sobre aquestes qüestions, per exemple. D'altra banda, si alguna cosa distingeix la política substantivament democràtica en contrast amb d'altres opcions no democràtiques és que defineix els seus objectius per la voluntat de minorar o neutralitzar relacions de poder que objectivament privilegien uns grups que dominen o discriminen a uns altres.

Actualment, però, **sembla que la política hagi quedat majoritàriament atrapada en un predomini de la retòrica desvinculada de l'anàlisi dels fets**, això és, de la realitat. Es diu que això és, en part, llegat del postmodernisme; **que ara tot són relats**. Però, si això és així, com és que hem arribat fins aquí?

Mirem primer de què va això tan discutit de la realitat. Segons Searle (1997) el realisme que dona compte de la realitat combina dues tesis. Una, ontològica, afirma que el món està composat per una sèrie de fets, siguin bruts, és a dir, físics sense intervenció humana (per exemple, la serralada pirinenca), i/o institucionals o socials, és a dir, físics modelats per la intervenció humana (com ara un martell o una ciutat), i abstractes (com l'Estat o la Unió Europea), que existeixen independentment de les nostres creences, desitjos o voluntats que ara mateix puguem expressar. L'altra tesi, epistemològica, afirma que aquesta sèrie de fets poden ser coneguts, tant en la seva forma com en la seva dinàmica o funcionament, gràcies a la ciència.

La idea fonamental és que **als humans ens condiciona una realitat dual: una, natural; l'altra producte de l'acció humana, o social**. Ambdues dimensions de la realitat són objectivament observables. Vaja, que Montserrat és alhora un accident geogràfic i un símbol (Searle, 1997; Hollis, 1998; Bunge, 1995 i 2000).

Però la percepció humana i la capacitat d'abstracció de què disposem comporten sovint disputes sobre què és o no real, veritable o fals, just o injust, moralment correcte o incorrecte. Molt resumidament, la idea l'expressa un teorema sociològic clau, **el Teorema de Thomas: si les persones defineixen les situacions en tant que reals, aquestes són reals en les seves conseqüències**. Això vol dir que al marge de la veritat o la falsedat intrínseques que imputem a una creença, aquesta té conseqüències reals per a aquells que la segueixen: genera realitats socials. **Creure en el valor del diner, per exemple, en el fet quotidià de tenir per convencionalment cert que un bitllet de 10? val 10?**.

Fins aquí tot correcte: la humanitat produeix realitats socials i judicis de valor dispars. El problema és considerar que la definició d'una situació o fet social depengui fonamentalment del sentit que cadascú l'hi pugui donar i que, en conseqüència, copsar el que és real depengui exclusivament del punt de vista de cadascú. Aquesta discussió sobre l'existència de situacions o fets socials objectius és la clau de volta intel·lectual del postmodernisme, que, d'una banda, afirma la impossibilitat de fonamentar cap epistemologia que doni compte de la realitat, mentre que de l'altra (i en lògica conseqüència), considera irrealitzables els ideals universals d'emancipació humana. **Un postmodern convençut rebutja que la ciència i la democràcia puguin ser guies rectores, respectivament, del coneixement i de l'organització social**.

Fixem-nos en les afirmacions de dos dels autors més referenciats de la postmodernitat: François Lyotard (1994) i Michel Foucault (1980, 1981, 1992, 1996).

Lyotard promou la idea que les aproximacions científiques a la realitat constitueixen un relat confegit en el marc de la modernitat il·lustrada. També hi ha altres relats que pretenen explicar la lògica del funcionament del món o de parts d'aquest: les religions, les diferents tradicions culturals, el feminisme, l'animalisme, la medicina ayurvèdica, entre molts altres que podríem llistar. **Ontològicament parlant, per a Lyotard la realitat no existeix**. No la podem copsar analíticament perquè la qüestió clau és interrogar-se sobre en què creuen els humans. El fet de creure en quelcom o tenir un punt de vista sobre determinades coses o esdeveniments pretermina la realitat per la via de la percepció.

Això comporta que en les relacions socials experimentem un pluralisme atomitzat de punts de vista que desemboca en la impossibilitat de compartir coneixements i judicis de valor entre grups humans culturalment diferents, o amb valors divergents. Esdevindria així impossible escollir entre interpretacions rivals d'esdeveniments, fets o valors, ja que tota interpretació gaudeix del mateix principi relativista: com que les diferents parts jutjaran sempre segons criteris diferents, no podrà existir un terreny comú d'acord en matèria de coneixement, de valors i/o de normes. Exemple: la pràctica de l'ablació de clítoris és una acció cultural que respon a uns valors morals contextualitzats en una cultura. Enfrontar-hi els drets humans és expressar un punt de vista no necessàriament més vàlid que el primer.

Seguim ara a Foucault. El filòsof defensa una idea central: que **les relacions de poder constitueixen l'eix de regulació intemporal de les interaccions socials**; són una espècie de ritual que imposa obligacions, ja sigui mitjançant la violència física explícita o les normes d'obligat compliment promulgades per l'Estat de Dret. La mecànica del poder són les obligacions amb les que sotmet, no si és més o menys arbitrari, violent o consentit, legítim o il·legítim. El punt bàsic de l'argumentació foucaultiana és que qualsevol sistema de relacions socials (en el treball, en el sexe, o en la ciència, posem per cas) ostenta voluntat de poder. Aquesta és disputable, per descomptat, però amb el matís que **aquells que declaren lluitar contra el poder allò que realment pretenen és adquirir-lo per exercir-lo sobre els seus oponents**. Les figures de l'opressor i l'oprimit, així com les reclamacions socials i polítiques d'allò just contra allò injust, són simples il·lusions perquè, si alguna veritat hi ha, és que tothom pretén exercir poder. Un exemple il·lustratiu en boca del mateix filòsof, en un debat amb Noam Chomski (1976, p. 65):

"Foucault: (...) el proletariat no lluita contra la classe dominant perquè consideri que aquesta lluita sigui justa. El proletariat lluita contra la classe dominant perquè, per primera vegada en la història, vol prendre el poder. I considera que aquesta lluita és justa perquè mitjançant la mateixa esclafarà el poder de la classe dominant. (...) Es lluita per guanyar, no perquè la lluita sigui justa."

La recepta foucaultiana sobre el poder és aplicable a qualsevol causa democràtica. Superar l'apartheid no implicaria neutralitzar les relacions de poder fonamentades en el poder de clausura social blanc, sinó una mena de traspàs de poder conjuntural de la població blanca cap a la negra assolit per la via de la lluita. Igualment, no seria tant que el feminisme pretengui acabar amb el sistema de dominació patriarcal, sinó substituir-lo per una concentració de poder favorable a l'univers femení. En termes democràtics, és òbviament transcendental la diferència de matís entre mantenir la lògica del poder malgrat pugui canviar de mans, o bé pretendre minorar-lo o neutralitzar-lo.

Resumint: **per a la política democràtica, la influència del postmodernisme és demolidora**. Perquè, primer, concep l'acció política en tant que comunitats de discurs que expressen codis culturals que promouen, competeixen o combaten les representacions dominants, o n'incentiven d'altres. Una mica com les boles de billar que piquen les unes contra les altres atzarosament. **L'acció política seria, només i fonamentalment, relat i identitat, en competència amb d'altres relats i identitats**. Segon, perquè si no es pot provar ni afirmar l'existència de fets socials objectius, d'entre els quals les desigualtats socials o les diferències que comporten discriminació sistèmica (el patriarcalisme, posem pel cas), tot es lliura a l'imperi de les identitats sense relació de correspondència amb la realitat i a les descarnades relacions de poder. **Aquesta és la qüestió: guanya la partida qui ostenta o adquireix el poder per imposar la seva visió del món**. A les antípodes del sentit substantiu del procés històric democràtic i en línia discursiva convergent dels nous feixismes.

@pensem_cat

Bibliografia:
- Bunge, M. (1995), "Realismo y antirrealismo en las Ciencias Sociales", a *Mientras Tanto* 61, pp. 21-47.
- ~ (2000), *La relación entre la Sociología y la Filosofía*, Madrid: Ed. EDAF.
Chomski, N.; Foucault, M. (1976), "La naturaleza humana: ¿justicia o poder?", a *Cuadernos Teorema*, pp. 11-81.
- Foucault, M. (1980), *Microfísica del poder*, Madrid: La Piqueta.
- ~ (1981), *Un diálogo sobre el poder y otras conversaciones*, Madrid: Alianza Editorial.
- ~ (1992), *Nietzsche, la geneología y la historia*, València: Pretextos.
- ~ (1996), *Vigilar y castigar*, Madrid: Siglo XXI.
- Hiltgarner, S.; Bosk, Ch. L. (1988), "The Rise and Fall of Social Problems", a *American Journal of Sociology* 94, pp. 53-78.
- Hollis, M. (1998), *Filosofía de las ciencias sociales*, Barcelona: Ariel.
- Lyotard, F. (1994), *La condición postmoderna*, Madrid: Cátedra.
- Searle, J.R. (1997), *La construcción de la realidad social*, Barcelona: Paidós.